

Procedury postępowania pracowników GLZS

w Wołczynie

w sytuacjach kryzysowych,

**współpraca z Policją i innymi instytucjami
pozaszkolnymi oraz koncepcja dotycząca
zakresu i zasad współdziałania
jednostek organizacyjnych policji
ze szkołami i placówkami oświatowymi
na rzecz ograniczania zjawisk
patologicznych**

opracowana przez Kuratorium Oświaty w Opolu

WSTĘP

Wszystkie działania szkoły związane z funkcjonowaniem w sytuacjach kryzysowych związane są z próbą odpowiedzi na pytanie: jak reagować, by być skutecznym, by pomóc dziecku i jego rodzicom, by szkoła realizowała swoje zadania związane z wychowaniem młodego pokolenia w sposób właściwy.

Na terenie szkoły dochodzi do zdarzeń, które mogą bezpośrednio zagrażać bezpieczeństwu i zdrowiu uczniów. Właściwa reakcja – korespondująca z faktycznym poziomem zagrożenia oraz poszukiwanie pomocy w instytucjach mogących wspomóc szkołę, będąc gwarantem zachowania właściwego poziomu bezpieczeństwa, stanowi element kluczowy. Od wiedzy merytorycznej i skuteczności działania dyrektora, wychowawcy, pedagoga, nauczyciela i pracowników niepedagogicznych szkół i placówek oświatowych zależeć może życie i zdrowie dzieci i młodzieży, dlatego tak istotnym wydaje się uporządkowanie poszczególnych kroków postępowania i wprowadzenie algorytmów pozwalających na świadome, efektywne i adekwatne działania w sytuacjach napięcia, stresu czy destabilizacji ładu i porządku.

Te właśnie przesłanki stały się przyczynkiem do opracowania poniższej publikacji, która stanowi kompendium wiedzy w zakresie podstaw prawnych wszelkich działań interwencyjnych, precyzuje zasady postępowania osób prowadzących tego typu działania oraz określa zakres i formy współdziałania szkół i placówek oświatowych z jednostkami organizacyjnymi policji na rzecz zapewniania warunków gwarantujących bezpieczeństwo, ochronę przed przemocą, uzależnieniem, demoralizacją oraz innymi przejawami patologii społecznej. Procedury wskazują drogę kompetentnego wypełniania obowiązków służbowych w zgodności z literą prawa, z dbałością o bezpieczeństwo fizyczne i emocjonalne wszystkich uczestników incydentu – sprawcy, ofiary i świadka. Powinny być one zaadaptowane do realiów i uwarunkowań właściwych dla konkretnej szkoły lub placówki, uwzględniać jej potencjał w postaci predyspozycji, wiedzy i psychospołecznych umiejętności pracowników pedagogicznych, zaplecza socjalnego i lokalowego oraz relacji z instytucjami wspierającymi w środowisku lokalnym.

Sam algorytm działań, jak również obszerny materiał informacyjny, który zawarty został w niniejszej publikacji, służyć ma za kanwę, na której budowany będzie kompleksowy system oddziaływań pedagogicznych i interwencyjnych, kładący także nacisk na edukację dzieci i młodzieży w zakresie prawnych i społecznych konsekwencji zachowań ryzykownych oraz łamania zasad i norm. Pozwoli on usystematyzować i zautomatyzować skuteczne działania oraz w razie potrzeby podejmować trafne decyzje pomimo presji związanej z sytuacją kryzysową.

Aspekt prawny działań szkoły

Do podstawowych aktów prawnych, które mogą mieć zastosowanie w przypadku sytuacji kryzysowych w szkole i placówce oświatowej należą:

- Ustawa z dnia 26 października, 1982r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. z 2002 r. Nr 11, poz. 109 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964r. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz. U. z 1964r. Nr 9, poz. 59 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks karny (Dz. U. z 1997 r. Nr 88, poz. 553 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997r. Kodeks postępowania karnego (Dz. U. z 1997 r. Nr 89, poz. 555 z późn. zm.)

Inne przepisy szczególne stanowiące podstawę działań profilaktycznych i interwencyjnych:

- Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi (Dz. U. z 2007 r. Nr 70, poz. 473 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 29 lipca 2005 r. o przeciwdziałaniu narkomanii (Dz. U. z 2005r. Nr 179, poz. 1485 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2004 r. Nr 256, poz. 2572 z późn. zm.)
- Ustawa z dnia 9 listopada 1995 r. o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych (Dz. U. z 1996 r. Nr 10, poz. 55 z późn. zm.)
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 lutego 2000 r. "Polska Deklaracja w Sprawie Młodzieży i Alkoholu" (Monitor Polski Nr 6, poz. 125)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 stycznia 2003 r. w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem (Dz. U. z 2003r. Nr 26, poz. 226)
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7 stycznia 2003 r. w sprawie zasad udzielania i organizacji pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003r. Nr 11, poz. 114)
- Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. z 2007 r. Nr 43, poz. 277 z późn. zm.)
- Zarządzenie Nr 590/03 Komendanta Głównego Policji z dnia 25 października 2003 r. w sprawie metod i form wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich (Dz. Urz. KGP Nr 20, poz. 107 z późn. zm.)

Słowniczek

Nieletni - w zależności od rodzaju prowadzonego postępowania, wieku oraz stosowania środka wychowawczego lub poprawczego:

- w zakresie postępowania dotyczącego zapobiegania i zwalczania demoralizacji - jest to osoba, która nie ukończyła 18 lat;
- w zakresie postępowania o czyny karalne jest to osoba, która dopuściła się takiego czynu po ukończeniu 13 lat, a przed ukończeniem 17;
- w zakresie wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych jest to osoba, względem której takie środki zostały orzeczone (choćby ukończyła ona 18 lat), nie dłużej jednak niż do 21 lat.

Małoletni - wg. art.10 § 1 pełnoletnim jest osoba, która ukończyła 18. Przez analogię, małoletnim jest osoba do lat 18. Osoba, która nie ukończyła 13 nie ma zdolności do czynności prawnych (art., 12 k.c.). Ograniczoną zdolność do czynności prawnych mają osoby od lat 13 (art.15 k.c.).

Demoralizacja - zgodnie z Ustawą o postępowaniu w sprawach nieletnich zachowania świadczące o demoralizacji to w szczególności naruszenie zasad współżycia społecznego, popełnianie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych.

Czyn karalny- w rozumieniu Ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich, to czyn zabroniony przez ustawę, jako przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo wykroczenie określone w art. 51, 69, 74, 76, 85, 87, 119, 122, 124, 133 lub 143 kodeksu wykroczeń.

Przestępstwo- zgodnie z kodeksem karnym to czyn człowieka bezprawny, karalny i zawiniony. Art. 1 §1 k.k. stanowi, że odpowiedzialności karnej podlega ten tylko, kto popełnia czy zabroniony pod groźbą kary przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia natomiast § 2, że nie stanowi przestępstwa czyn, którego społeczna szkodliwość jest znikoma. Przestępstwa dzielą się na występki (zagrożone karą grzywny, powyżej 30 stawek dziennych, ograniczenia wolności albo karą pozbawienia wolności przekraczającą 1 miesiąc) i zbrodnie (zagrożone karą pozbawienia wolności na czas nie krótszy od lat 3 albo karą surowszą).

Wykroczenie- to czyny zabronione pod groźbą kary określone i zawarte w kodeksie wykroczeń. Różnią się od przestępstw przede wszystkim tzw. „mniejszym ciężarem gatunkowym” a tym samym niższym wymiarem kary. Stanowi to czyn człowieka, społecznie szkodliwy, zawiniony, zabroniony przez ustawę obowiązującą w czasie jego popełnienia pod groźbą kary aresztu, ograniczenia wolności, grzywny do 5 000 złotych lub nagany.

Analiza zapisów prawa

Akt prawny	Szczegółowe zapisy / Komentarze
Ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich	Przepisy ustawy stosuje się w zakresie: • Zapobiegania i zwalczania demoralizacji - w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18, • Postępowania w sprawach o czyny karalne - w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17, • Wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych - w stosunku do osób, względem, których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21. Przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego. W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierządu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję. Wobec nieletnich sąd rodzinny może: 1) udzielić upomnienia, 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia, 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna, 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej,

zakładu pracy albo osoby godnej zaufania - udzielających poręczenia za nieletniego,

5) zastosować nadzór kuratora,

6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją,

7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów,

8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego,

9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w młodzieżowym ośrodku socjoterapii,

10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym,

11) zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Sąd rodzinny może również:

1) zobowiązać rodziców lub opiekuna do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, poradnią psychologiczno-pedagogiczną lub inną poradnią specjalistyczną, zakładem pracy, w którym jest zatrudniony, oraz lekarzem lub zakładem leczniczym,

2) zobowiązać rodziców lub opiekuna do naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przez nieletniego.

W celu ustalenia danych dotyczących nieletniego i jego środowiska, a w szczególności dotyczących zachowania się i warunków wychowawczych nieletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki nieletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień nieletniego, sędzia rodzinny zleca przeprowadzenie wywiadu środowiskowego kuratorowi sądowemu.

W wyjątkowych przypadkach przeprowadzenie wywiadu środowiskowego może być zlecone:

1) przedstawicielom organizacji społecznych, do których zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji, oraz osobom godnym zaufania - jeżeli powierzono im nadzór nad nieletnim,

2) jednostkom Policji, właściwym ze względu na miejsce zamieszkania lub pobytu nieletniego - jeżeli zachodzi potrzeba uzyskania informacji niewymagających zastosowania wiedzy psychologicznej i pedagogicznej,

3) pracownikom pedagogicznym rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych - jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim,

4) pracownikom pedagogicznym schronisk dla nieletnich lub zakładów poprawczych - jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim lub w celu sprawdzenia zachowania nieletniego oraz warunków wychowawczych i bytowych, w jakich nieletni przebywa poza zakładem poprawczym.

Dodatkowo w ramach zapobiegania i zwalczania demoralizacji działania w stosunku do osób, które nie ukończyły 18 lat, którym nie zarzuca się popełnienia konkretnego czynu zabronionego prawem, ale które znalazły się w sytuacji niepokojącej wychowawczo, np. uczestników przemocy rówieśniczej podejmuje sąd rodzinny, jako sąd opiekuńczy. Wniosek o wgląd sądu w sytuację dziecka może złożyć każdy, kto ma informacje lub podejrzewa zaistnienie demoralizacji dziecka. Za nietrafne diagnozy nie ponosi się żadnej odpowiedzialności ani ze strony sądu, ani opiekunów dziecka. Wniosek może dotyczyć także dziecka poniżej 13 roku życia, które nie ponosi odpowiedzialności karnej.

Kodeks rodzinny i opiekuńczy

Władza rodzicielska obejmuje w szczególności obowiązek i prawo rodziców do wykonywania pieczy nad osobą i majątkiem dziecka oraz do wychowania dziecka.

Dziecko pozostające pod władzą rodzicielską winno rodzicom posłuszeństwo.

Władza rodzicielska powinna być wykonywana tak, jak tego wymaga dobro dziecka i interes społeczny.

Jeżeli dobro dziecka jest zagrożone, sąd opiekuńczy wyda odpowiednie zarządzenia, a w szczególności może:

- 1) zobowiązać rodziców oraz małoletniego do określonego postępowania z jednoczesnym wskazaniem sposobu kontroli wykonania wydanych zarządzeń,
- 2) określić, jakie czynności nie mogą być przez rodziców dokonywane bez zezwolenia sądu, albo poddać rodziców innym ograniczeniom, jakim podlega opiekun,
- 3) poddać wykonywanie władzy rodzicielskiej stałemu nadzorowi kuratora sądowego,
- 4) skierować małoletniego do organizacji lub instytucji powołanej do przygotowania zawodowego albo do innej placówki sprawującej częściową pieczę nad dziećmi,
- 5) zarządzić umieszczenie małoletniego w rodzinie zastępczej albo w placówce opiekuńczo-wychowawczej.

W razie przemijającej przeszkody w wykonywaniu władzy rodzicielskiej sąd opiekuńczy może orzec jej zawieszenie. Zawieszenie będzie uchylone, gdy jego przyczyna odpadnie.

Jeżeli władza rodzicielska nie może być wykonywana z powodu trwałej przeszkody albo, jeżeli rodzice nadużywają władzy rodzicielskiej lub w sposób rażący zaniedbują swe obowiązki względem dziecka, sąd opiekuńczy pozbawi

rodziców władzy rodzicielskiej. Pozbawienie władzy rodzicielskiej może być orzeczone także w stosunku do jednego z rodziców. Sąd może pozbawić rodziców władzy rodzicielskiej, w szczególności, gdy rodzice trwale nie interesują się dzieckiem. Jeżeli wymaga tego dobro dziecka, sąd opiekuńczy zakaże rodzicom pozbawionym władzy rodzicielskiej osobistej styczności z dzieckiem.

Kodeks karny

Jest on istotny z dwóch powodów. Po pierwsze, o stosowaniu zawartych w nim przepisów wspomina ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich. Przestępstwa są, bowiem, zawsze tak samo określone, różnice dotyczą strony podmiotowej, a w przypadku np. przemocy rówieśniczej także wieku sprawców. Skutkuje to we wspomnianej ustawie stosowaniem kodeksu karnego do określenia winy nieletnich i stosowaniem za to środków opiekuńczych lub karnych odpowiednio do zapisów tylko tej ustawy, a nie kodeksu karnego. Po drugie, jeżeli sprawcy przemocy rówieśniczej spełniają wymogi wiekowe określone w kodeksie karnym, to może on mieć w stosunku do nich zastosowanie, mimo niepełnoletności sprawców.

Kodeks postępowania karnego

Każdy dowiedziawszy się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym prokuratora lub policję. Jeżeli zachodzi uzasadniona obawa użycia wobec osoby zawiadamiającej lub osoby dla niego najbliższej przemocy lub groźby bezprawnej, można zastrzec dane dotyczące miejsca zamieszkania do wyłącznej wiadomości prokuratora lub sądu. Pisma procesowe doręcza się wówczas do instytucji, w której ta osoba jest zatrudniona, lub na inny wskazany przez nią adres.

Ponadto instytucje państwowe i samorządowe, które w związku ze swoją działalnością dowiedziały się o popełnieniu przestępstwa ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie powiadomić o tym prokuratora lub policję oraz przedsięwziąć niezbędne czynności do czasu przybycia organu powołanego do ścigania przestępstw.

Jak wynika z oznaczenia wyżej cytowanych przepisów, są to przepisy postępowania karnego, a nie prawa karnego materialnego (kodeksu karnego), więc nieprofesjonalne interpretacje tego przepisu sprowadzają się do twierdzenia: w takim razie za niepowiadomienie o fakcie zaistnienia przestępstwa nic mi nie grozi. Nie jest to prawda, bowiem grozi to odpowiedzialnością na podstawie przepisów wewnętrznych danej instytucji (art. 304 § 2 k.p.k.) . A w szczególnej sytuacji grozi poniesieniem odpowiedzialności karnej wywiedzionej ze skutków zaniechania – art. 231 k.k. – Funkcjonariusz publiczny, który przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu społecznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat trzech”. Pamiętać także należy, że niezawiadomienie o zaistnieniu lub nawet usiłowaniu popełnienia przestępstwa,

Rozporządzenie w sprawie szczegółowych form działalności wychowawczej i zapobiegawczej wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem	m. in. przewidzianego w art. 163 i 252 k.k. podlega karze (art. 240 k.k.). Rozporządzenie wydano na podstawie ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii. Ustawę tę należy traktować, jako narzędzie prawne, zwłaszcza, że problem narkotyków w szkole stanowi często źródło przemocy rówieśniczej. Szkoły i placówki podejmują działania interwencyjne polegające na powiadomieniu rodziców i Policji w sytuacjach kryzysowych, w szczególności, gdy dzieci lub młodzież używają, posiadają lub rozprawdzają środki lub substancje, o których mowa w § 1 rozporządzenia (środki odurzające, substancje psychotropowe lub środki zastępcze). Szkoły i placówki opracowują, zgodnie ze statutem, strategię działań wychowawczych i zapobiegawczych oraz interwencyjnych wobec dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem, która uwzględnia m.in.: • Procedury postępowania w sytuacjach szczególnych zagrożeń związanych ze środkami odurzającymi i substancjami psychotropowymi, z uwzględnieniem zadań osób podejmujących interwencje; • Współpracę z rodzicami w zakresie działań wychowawczych i zapobiegawczych, prozdrowotnych oraz interwencyjnych; • Sposób współdziałania pracowników szkoły ze służbą zdrowia i Policją w sytuacjach wymagających interwencji; Za organizację działań wychowawczych i zapobiegawczych wśród dzieci i młodzieży zagrożonych uzależnieniem oraz przygotowanie nauczycieli do tych zadań odpowiada dyrektor szkoły lub placówki.
Rozporządzenie w sprawie zasad udzielania pomocy psychologiczno – pedagogicznej	Rozporządzenie w sposób bardzo wszechstronny i nowoczesny formułuje definicje pomocy psychologiczno – pedagogicznej, określa podmioty, które mogą spowodować uruchomienie procedury pomocowej. Podmiotami tymi są: uczeń, jego rodzice, nauczyciele, psychologowie, logopedzi, doradcy zawodowi, pracownicy poradni psychologiczno – pedagogicznych. Pomoc psychologiczno-pedagogiczna w szkole jest organizowana w szczególności w formie zajęć socjoterapeutycznych, które organizuje się dla uczniów z dysfunkcjami i zaburzeniami utrudniającymi funkcjonowanie społeczne.
Ustawa o przeciwdziałaniu narkomanii	Przeciwdziałanie narkomanii realizuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, gospodarczej, oświatowo-wychowawczej i zdrowotnej, a w środowisku szkolnym w szczególności poprzez działalność wychowawczą, edukacyjną, informacyjną i zapobiegawczą, a także zwalczanie niedozwolonego obrotu i posiadania substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii. Zadania w zakresie przeciwdziałania narkomanii są realizowane, w zakresie określonym w ustawie, także przez przedszkola, szkoły i inne jednostki

	organizacyjne wymienione w ustawie o systemie oświaty. Działalność wychowawcza, edukacyjna, informacyjna i zapobiegawcza obejmuje: 1) promocję zdrowia psychicznego; 2) promocję zdrowego stylu życia; 3) informowanie o szkodliwości środków i substancji, których używanie może prowadzić do narkomanii, oraz o narkomanii i jej skutkach; 4) edukację psychologiczną i społeczną; 5) edukację prawną; 6) działania interwencyjne. Działalność ta obejmuje w szczególności: 1) wprowadzanie problematyki zapobiegania narkomanii do programów wychowawczych jednostek organizacyjnych systemu oświaty; 2) wprowadzanie problematyki zapobiegania narkomanii do programów przygotowania zawodowego osób zajmujących się wychowaniem oraz profilaktyką w szkołach i innych placówkach systemu oświaty oraz w szkołach wyższych.
Ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi	Zadania w zakresie przeciwdziałania alkoholizmowi wykonuje się przez odpowiednie kształtowanie polityki społecznej, a w środowisku szkolnym w szczególności przez działalność wychowawczą i informacyjną. Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania uwzględnia problem trzeźwości i abstynencji wśród celów wychowania oraz zapewnia w programach nauczania wiedzę o szkodliwości alkoholizmu dla jednostki oraz w życiu rodzinnym i społecznym.
Ustawa o ochronie zdrowia przed następstwami używania tytoniu i wyrobów tytoniowych	Ochrona zdrowia przed następstwami używania tytoniu realizowana jest przez kształtowanie polityki zdrowotnej, ekonomicznej i społecznej, do której w środowisku szkolnym należy: 1) promocja zdrowia przez propagowanie stylu życia wolnego od nałogu papierosów i używania wyrobów tytoniowych, 2) działalność wychowawcza i informacyjna, Na mocy tej ustawy zabrania się sprzedaży wyrobów tytoniowych osobom do lat 18.
Zarządzenie Nr 590/03 Komendanta Głównego Policji	Zarządzenie określa metody i formy wykonywania zadań przez policjantów w zakresie przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich.

Metody działania

W celu prowadzenia skutecznej interwencji zgodnie z zapisami prawa i mając na uwadze konieczność zapewniania bezpieczeństwa w szkole, ochronę przed przemocą, uzależnieniem, demoralizacją oraz innymi przejawami patologii społecznej ustala się co następuje:

1. W każdym przypadku rozwiązywania problemów związanych z naruszeniem przez ucznia prawa i obowiązujących w szkole zasad niezbędna jest ścisła współpraca przedstawicieli szkoły z rodzicami ucznia.

a) Rodzice ucznia są bezzwłocznie zawiadamiani o każdym przypadku naruszenia przez niego prawa i obowiązujących w szkole zasad związanych z bezpieczeństwem.

b) W celu rozwiązywania zaistniałego problemu przedstawiciel szkoły:

- ustala możliwie najbliższy termin spotkania z uczniem i jego rodzicami,
- prowadzi rozmowę interwencyjną z uczniem,
- prowadzi rozmowę z rodzicami, w czasie której wspólnie ustalają dalsze działania wobec dziecka, zasady współpracy między rodzicami a szkołą, oraz (ewentualnie) możliwość uzyskania pomocy specjalistycznej,
- uczeń w obecności rodziców podpisuje kontrakt, w którym zobowiązuje się do przestrzegania określonych w kontrakcie reguł zachowania,
- nadzór nad wypełnieniem kontraktu przez ucznia sprawują rodzice i przedstawiciel szkoły.

c) Uczniowie potrzebujący pomocy specjalistycznej są kierowani do odpowiedniej placówki (według obowiązujących w szkole procedur).

d) Brak współpracy ze strony rodziców oraz dalsze podejrzenia zaistnienia demoralizacji ucznia powodują konieczność podjęcia innych działań przewidzianych prawem:

- zastosowanie określonych w statucie szkoły konsekwencji dyscyplinarnych, łącznie z możliwością przeniesienia ucznia do innej szkoły,
- zgłoszenie sprawy do sądu rodzinnego.

2. W przypadku zagrożenia zdrowia ucznia szkoła zapewnia mu niezbędną opiekę medyczną (np. wzywane jest pogotowie).

3. Policja jest wzywana w przypadku:

- gdy zachowania ucznia zagrażają bezpieczeństwu innych osób lub jemu osobiście,
- znalezienia na terenie szkoły substancji psychoaktywnych,
- gdy istnieje podejrzenie, że uczeń może posiadać substancje psychoaktywne,
- kradzieży lub innych wykroczeń.

4. W klasie ucznia lub uczniów, którzy dopuścili się złamania obowiązujących w szkole zasad prowadzone są dodatkowe zajęcia profilaktyczne.
5. Działania interwencyjne i profilaktyczne są prowadzone przez specjalnie przeszkolonych pracowników szkoły, za których bieżące i systematyczne doskonalenie odpowiada dyrektor.

Procedury (algorytm) postępowania dyrektorów szkół i nauczycieli

Formy współpracy z policją

I.W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że na terenie szkoły uczeń znajduje się pod wpływem alkoholu lub narkotyków powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o swoich przypuszczeniach wychowawcę i dyrektora szkoły.
2. Odizolowuje ucznia od reszty klasy, ale ze względów bezpieczeństwa nie pozostawia go samego. Stwarza warunki, w których nie będzie zagrożone jego życie ani zdrowie. Uczeń nie może pozostawać bez opieki – powinna zająć się nim pielęgniarka lub osoba przeszkolona w udzielaniu pierwszej pomocy.
3. Udziela pomocy medycznej, w razie potrzeby wzywa lekarza w celu stwierdzenia stanu trzeźwości lub odurzenia.
4. Zawiadamia o fakcie rodziców lub opiekunów, których zobowiązuje do niezwłocznego odebrania ucznia ze szkoły.
5. Powiadamia Policję, jeżeli rodzice nie zgłaszają się po dziecko w wyznaczonym czasie, a jest ono agresywne, zachowaniem zakłóca porządek lub zagraża życiu lub zdrowiu innych. Policja może umieścić ucznia w izbie wytrzeźwień lub policyjnej izbie zatrzymań (nie dłużej niż na 24 godziny) oraz ma obowiązek powiadomić o tym fakcie rodziców lub opiekunów i z urzędu sąd rodzinny.
6. Powiadamia sąd rodzinny o pogłębiającej się demoralizacji ucznia, jeżeli incydent się powtarza, a deklarowana współpraca rodziców nie przynosi oczekiwanych rezultatów.

II.W przypadku, gdy nauczyciel znajduje na terenie szkoły substancję przypominającą wyglądem narkotyk powinien podjąć następujące kroki:

1. Powiadamia o zaistniałym zdarzeniu dyrektora szkoły i wzywa Policję.
2. Zachowując środki ostrożności zabezpiecza substancję przed dostępem do niej osób niepowołanych oraz ewentualnym jej zniszczeniem do czasu przyjazdu Policji, próbuje (o ile jest możliwe w zakresie działań pedagogicznych) ustalić, do kogo znaleziona substancja należy.
3. Zabezpieczenie polega na umieszczeniu substancji w dodatkowym opakowaniu oraz komisyjnym opieczętowaniu. W skład komisji powinien wejść nauczyciel, pedagog i dyrektor. W przypadku, gdy znana jest tożsamość ucznia, do którego należy substancja także jego wychowawca, a sam uczeń powinien być obecny przy tych czynnościach.

4. Wszelkie substancje rozlane lub rozsypane należy odgradzić i zabezpieczyć przed rozniesieniem np. na podeszwach obuwia.

5. Czeka na przyjazd Policji i nie podejmuje żadnych działań związanych z próbą dostarczenia zabezpieczonej substancji na najbliższy posterunek pamiętając, że zgodnie z zapisami ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii, „Kto, wbrew przepisom ustawy, posiada środki odurzające lub substancje psychotropowe, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.”

6. Po przyjeździe Policji niezwłocznie przekazuje zabezpieczoną substancję i informacje dotyczące szczegółów zdarzenia.

III.W przypadku, gdy nauczyciel podejrzewa, że uczeń posiada przy sobie substancję przypominającą narkotyk, powinien podjąć następujące kroki:

1. Odizolowuje ucznia poprzez umieszczenie go w oddzielnym pomieszczeniu.
2. Powiadamia o swoich podejrzeniach dyrektora szkoły i wychowawcę klasy.
3. W obecności innej osoby (wychowawca, pedagog, dyrektor itp.) żąda okazania zawartości kieszeni i plecaka oraz ewentualnie innych przedmiotów budzących podejrzenie, co do ich związku z poszukiwaną substancją i jej wydania. W celu wprowadzenia atmosfery współpracy, o obecność można poprosić wychowawcę lub nauczyciela, do którego uczeń ma zaufanie. Nauczyciel nie ma prawa samodzielnie dokonać przeszukania odzieży ani teczki ucznia – jest to czynność wyłącznie zastrzeżona dla Policji.
4. Jeżeli uczeń wyda substancję dobrowolnie, należy ją zabezpieczyć i podjąć kroki opisane w poprzednim punkcie.
5. Jeżeli uczeń odmawia współpracy należy wezwać Policję, która dokona przeszukania.
6. Wyznaczona przez dyrektora osoba próbuje ustalić, w jaki sposób i od kogo uczeń nabył substancję.
7. Całe zdarzenie nauczyciel dokumentuje, sporządzając możliwie dokładną notatkę z ustaleń wraz ze swoimi spostrzeżeniami.
8. Niezwłocznie powiadamia o zaistniałym zdarzeniu rodziców lub opiekunów ucznia.

IV.W przypadku uzyskania informacji, że uczeń, który nie ukończył 18 lat, przejawia zachowania wskazujące na demoralizację (w tym także przejawia zachowania charakteryzujące się arogancją, wulgarnością oraz przemocą emocjonalną, np. utrudnia lub uniemożliwia prowadzenie zajęć lekcyjnych) nauczyciel powinien podjąć następujące kroki:

1. Przekazuje uzyskaną informację wychowawcy klasy.
2. Wychowawca informuje o fakcie dyrektora szkoły i pedagoga/psychologa szkolnego.
3. Pedagog ma obowiązek uwiarygodnić napływające informacje i rozpoznać przyczyny i tło nieprawidłowości np. poprzez analizę dziennika lekcyjnego, zeszytów przedmiotowych, prac

klasowych oraz rozmowy z nauczycielami, pielęgniarką, pracownikami administracji szkoły, itp.

4. Pedagog może dokonać analizy sytuacji rodzinnej ucznia (w tym ekonomicznej i społecznej) w formie wizyty w domu wyłącznie po uzyskaniu zgody na wejście do mieszkania. W żadnym razie nie należy składać takich wizyt w przypadku, gdy zachodzi obawa, że może się ona łączyć z jakimkolwiek ryzykiem.

5. Wychowawca wzywa do szkoły rodziców lub prawnych opiekunów ucznia i przekazuje im uzyskaną informację. Przeprowadza rozmowę z rodzicami oraz – w ich obecności – z uczniem. W przypadku potwierdzenia uzyskanej informacji zobowiązuje ucznia do zaniechania negatywnego postępowania, rodziców zaś bezwzględnie do szczególnego nadzoru nad dzieckiem. Należy pamiętać, że rozmowy tego typu są trudne dla odbiorców i ważne jest, by zostały zachowane warunki dające poczucie prywatności i bezpieczeństwa.

6. Pożądanym elementem jest spisanie kontraktu, który jasno sprecyzuje warunki do spełnienia przez ucznia, dom rodzinny i szkołę oraz określi zmiany w zachowaniu dziecka, które mają zostać osiągnięte w trakcie oddziaływań pedagogicznych. Niezbędne jest określenie form i częstotliwości kontaktów ucznia z pedagogiem oraz szkoły z rodzicami lub opiekunami ucznia, a także wyznaczenie terminów, które pomogą w prowadzeniu monitoringu postępów.

7. Dodatkowo można zaproponować rodzicom skierowanie dziecka do specjalistycznej placówki i udział dziecka w programie terapeutycznym.

8. Jeżeli rodzice odmawiają współpracy lub nie reagują na wezwanie do stawienia się w szkole, a nadal z wiarygodnych źródeł napływają informacje o przejawach demoralizacji ich dziecka, dyrektor pisemnie powiadamia o zaistniałej sytuacji sąd rodzinny lub Policję (specjalistę ds. nieletnich).

9. Podobnie w sytuacji, gdy szkoła wykorzysta wszystkie dostępne jej środki oddziaływań wychowawczych (rozmowa z rodzicami, ostrzeżenie ucznia, spotkania z pedagogiem, psychologiem, itp.), a ich zastosowanie nie przynosi oczekiwanych rezultatów, dyrektor szkoły powiadamia sąd rodzinny lub Policję. Dalszy tok postępowania leży w kompetencji tych instytucji.

10. Jeżeli zachowania świadczące o demoralizacji przejawia uczeń, który ukończył 18 lat, a nie jest to udział w działalności grup przestępczych czy popełnienie przestępstwa, to postępowanie nauczyciela powinno być określone w statucie szkoły.

V. W każdym przypadku popełnienia czynu karalnego przez ucznia, który nie ukończył 17 lat należy zawiadomić Policję i sąd rodzinny, a w przypadku popełnienia przestępstwa przez ucznia, który ukończył 17 rok życia, prokuratora lub Policję.

1. Postępowanie wobec sprawcy czynu karalnego/przestępstwa:

- odizolowanie ucznia – sprawcy od rówieśników

- niezwłocznie powiadomienie dyrektora szkoły,
- ustalenie okoliczności czynu i ewentualnych świadków zdarzenia
 - przy składaniu wyjaśnień powinien być obecny wychowawca lub inny nauczyciel, którego uczniowie darzą zaufaniem,
 - z ustaleń sporządza się protokół zawierający datę, godzinę i miejsce zajścia, personalia sprawcy, poszkodowanego oraz świadków, a także dokładny opis zdarzeń
 - nie wolno konfrontować świadków zdarzenia ze sprawcą
- przekazanie sprawcy (o ile jest znany i przebywa na terenie szkoły) dyrektorowi szkoły lub pedagogowi szkolnemu pod opiekę,
- powiadomienie rodziców ucznia,
- niezwłoczne powiadomienie Policji
- zabezpieczenie ewentualnych dowodów przestępstwa, lub przedmiotów pochodzących z przestępstwa i przekazanie ich Policji (np. sprawca rozboju na terenie szkoły używa noża i uciekając porzuca go lub porzuca jakiś przedmiot pochodzący z kradzieży)
- zaistniała sytuacja powinna być omówiona podczas np. godziny wychowawczej, co pozwoli na ukierunkowaną dyskusję oraz wyeliminuje niepożądane interpretacje, czy wręcz plotki

2. Postępowanie nauczyciela wobec ucznia, który stał się ofiarą czynu karalnego

Nauczyciel, który uzyskał informację o zaistnieniu czynu karalnego, stwierdził obrażenia na ciele ucznia lub był obecny na miejscu zdarzenia zobowiązany jest do:

- udzielenia pierwszej pomocy (pomocy przedmedycznej), a w przypadku, kiedy ofiara doznała obrażeń także do zapewnienia jej udzielenia poprzez wezwanie lekarza,
- odizolowania ofiary od sprawcy poprzez umieszczenie w odrębnym pomieszczeniu,
- niezwłocznego powiadomienia dyrektora szkoły,
- powiadomienia rodziców ucznia o zajściu, aktualnym stanie fizycznym i psychicznym dziecka. W każdym przypadku rodzic powinien odebrać dziecko ze szkoły,
- powiadomienia Policji, w przypadku, kiedy niezbędne jest profesjonalne zabezpieczenie śladów przestępstwa, ustalenie okoliczności i ewentualnych świadków zdarzenia,
- zapewnienia uczniowi – ofierze przemocy specjalistycznej pomocy psychologicznej – pedagogicznej gwarantującej wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa fizycznego i emocjonalnego.

3 . Agresja ucznia wobec nauczyciela.

Zgodnie z nowelizacją Ustawy o Systemie Oświaty i Karty Nauczyciela od maja 2007 roku określenie „funkcjonariusz publiczny” dotyczy również nauczycieli.

Art.63 ustawy z dnia 26.01.1982 r Karta Nauczyciela w związku z pełnieniem obowiązków służbowych nauczyciel objęty został ochroną przewidzianą dla funkcjonariuszy publicznych na zasadach określonych w Kodeksie Karnym. Oznacza to, że zarówno dyrektor, jak i organ prowadzący szkołę muszą z urzędu występować w obronie nauczyciela, którego prawa zostały naruszone (dotychczas czyny zabronione popełnione na szkodę nauczyciela były ścigane z oskarżenia prywatnego).

Tak więc wykonywanie funkcji przez funkcjonariusza publicznego jest chronione przez Kodeks Karny, rozdział XXIX. Chodzi tu o przestępstwa takie jak:

1. naruszenie nietykalności cielesnej (art.222 kk)
2. dokonanie czynnej napaści na funkcjonariusza (art.223 kk)
3. znieważenie funkcjonariusza (art.226 kk)
4. stosowanie groźby bezprawnej lub przemocy (art.224 kk)

Należy jednak pamiętać, że funkcjonariusz publiczny ponosi większą odpowiedzialność za przekroczenie swoich uprawnień, niedopełnienie swoich obowiązków, czy ujawnienie informacji uzyskanych w związku z wykonywaniem czynności służbowych (np. ujawnienie spraw poruszanych w trakcie rady pedagogicznej z wyłączeniem treści uchwał).

Art.231 & 1 kk Funkcjonariusz publiczny, który przekraczając swoje uprawnienia lub nie dopełniając obowiązków, działa na szkodę interesu publicznego lub prywatnego, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art.231 & 2 kk Jeżeli sprawca dopuszcza się czynu określonego w & 1 w celu osiągnięcia korzyści majątkowej lub osobistej podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Art.266 & 2 kk Funkcjonariusz publiczny, który ujawnia osobie nieuprawnionej informację stanowiącą tajemnicę służbową lub informację, którą uzyskał w związku z wykonywaniem czynności służbowych, a której ujawnienie może narazić na szkodę prawnie chroniony interes podlega karze pozbawienia wolności do lat 3.

Art.271 & 1 kk Funkcjonariusz publiczny lub inna osoba uprawniona do wystawienia dokumentu, która poświadczą w nim nieprawdę, co do okoliczności mającej znaczenie prawne, podlega karze pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5.

Art.246 kk Funkcjonariusz publiczny lub ten, który działając na jego polecenie w celu uzyskania określonych zeznań, wyjaśnień, informacji lub oświadczenia stosuje przemoc,

groźbę bezprawną lub w inny sposób znęca się fizycznie lub psychicznie nad inną osobą, podlega karze pozbawienia wolności od roku do lat 10.

Funkcjonariusze publiczni podlegają szczególnej ochronie prawnej. Prawo przewiduje surowsze kary za znieważenie, naruszenie nietykalności cielesnej oraz czynną napaść, na taką osobę.

Algorytm postępowania dyrektora i pedagoga szkolnego

- Przyjąć do wiadomości informację o przestępstwie, zapewnić dyskrecję poprzez wysłuchanie nauczyciela bez świadków (o ile to możliwe w pomieszczeniu zamkniętym).
- Odnotować godzinę zgłoszenia oraz zapytać o przyczynę ewentualnej zwłoki w podaniu tej informacji.
- Zapewnić w miarę potrzeby, niezbędną pomoc lekarską nauczycielowi.
- Bez zbędnej zwłoki sprawdzić w dostępny sposób wiarygodność informacji, w tym:
 - a) Odnotować personalia świadków;
 - b) Sprawdzić, czy zdarzenie zaistniało na terenie szkoły oraz czy miało miejsce w trakcie zajęć szkolnych
 - c) Nie nagłaszać zdarzenia.
- Ująć sprawcę w celu przekazania go Policji.
- Powiadomić niezwłocznie Policję – jeśli zdarzenie zaistniało na terenie szkoły. W przypadku zaistnienia zdarzenia poza placówką szkolną poinstruować nauczyciela o dalszym postępowaniu.
- Zabezpieczyć ewentualne dowody przestępstwa lub przedmioty służące do popełnienia przestępstwa i przekazać je Policji
- Sporządzić dokładną notatkę ze zdarzenia.

4 . W przypadku znalezienia na terenie szkoły broni, materiałów wybuchowych, innych substancji lub przedmiotów, należy zapewnić bezpieczeństwo przebywającym na terenie szkoły osobom (np. stosując określone metody ewakuacji), uniemożliwić dostęp osób postronnych do tych przedmiotów i wezwać Policję – tel. 997 lub 112.

Szkolna interwencja profilaktyczna (Gaś)

Metoda szkolnej interwencji profilaktycznej jest propozycją działań skierowanych do nauczycieli i pedagogów szkolnych. Jej celem jest zapobieganie problemom związanym z używaniem przez młodzież substancji psychoaktywnych. Inspiracją była metoda krótkiej interwencji stosowana przez lekarzy pierwszego kontaktu wobec dorosłych pacjentów nadużywających alkoholu. Szkolna interwencja profilaktyczna jest daleko idącą adaptacją tej metody. Od interwencji lekarskiej różni ją to, że jest adresowana do osób niepełnoletnich, które nie odczuwają żadnych, bądź znikome konsekwencje zdrowotne spowodowane piciem alkoholu, paleniem papierosów czy używaniem narkotyków oraz, co jest bardzo istotne, na ogół nie mają motywacji do zmiany swojego zachowania. Ponadto w obydwu interwencjach odmienny jest kontekst społeczny oraz sytuacja psychologiczna adresatów. W sytuacji szkolnej uczeń zostaje najczęściej przyłapany na używaniu danego środka lub znajduje się pod jego wpływem. Mamy tu, więc do czynienia z nieprzestrzeganiem szkolnych zasad, a w przypadku używania narkotyków również z łamaniem prawa. Natomiast w relacji pacjent – lekarz, pacjent zgłasza się z dolegliwościami somatycznymi i szuka pomocy u lekarza, który w większym stopniu niż nauczyciel bywa postrzegany, jako autorytet i osoba nastawiona na udzielenie pomocy. Ponadto, co jest bardzo ważne, obowiązuje go tajemnica zawodowa. W szkole zasady postępowania są w dużej mierze umowne, lecz muszą być zgodne z przepisami prawnymi, np. nauczyciele mają obowiązek powiadomienia rodziców ucznia, gdy ten używa środków odurzających bez względu na to, czy są to pierwsze próby czy też nie.

Wsparcie

Szkolna interwencja profilaktyczna jest oparta na ścisłej współpracy z rodzicami. Zadaniem wychowawcy (czy pedagoga szkolnego) prowadzącego interwencję jest udzielenie wsparcia rodzicom znajdującym się w sytuacji kryzysowej. Wsparcie ze strony przedstawicieli szkoły polega na udzieleniu odpowiednich informacji i zaproponowaniu konkretnej procedury postępowania, w atmosferze troski i zaniepokojenia o ucznia.

Elementy interwencji

Interwencja profilaktyczna składa się z czterech elementów:

- **diagnozy**, której celem jest zaplanowanie adekwatnych działań wobec ucznia oraz ocenę skali problemów związanych z używaniem przez niego środków odurzających, psychoaktywnych,
- **porady**, w czasie, której zostaje jasno wyrażone stanowisko szkoły zabraniające picia alkoholu, palenia papierosów lub zażywania narkotyków oraz motywowania ucznia do uczestniczenia w dalszych działaniach interwencyjnych – m. ni. poprzez przekazanie informacji na temat bezpośrednich zagrożeń dla zdrowia, a nawet życia związanych z używaniem określonego środka. Informuje się także o tym, że sprawa zostanie przekazana rodzicom,

- **kontraktu**, jako głównego narzędzia motywującego ucznia do zmiany zachowania. Jest on opracowywany przez rodziców we współpracy z wychowawcą i potem przedstawiany dziecku. Ma ono prawo do negocjowania zawartych w nim ustaleń. Kontrakt podpisywany przez szkołę, rodziców i ucznia określa:

1. zobowiązanie ucznia do nieużywania środków odurzających;
2. przywileje, które zostały odebrane uczniowi w następstwie używania przez niego środków odurzających oraz sposób ich stopniowego odzyskiwania;
3. zasady zachowania w domu i szkole;
4. konsekwencje związane z nieprzestrzeganiem ustaleń.

- **monitorowania** realizacji postanowień zawartych w kontrakcie. Celem jest tu wspieranie pozytywnych zmian w zachowaniu ucznia. Wymaga ono stałej wymiany informacji między szkołą a domem.

Wprowadzenie procedury interwencji do szkolnego programu profilaktyki może zapobiegać rozpowszechnieniu się problemów związanych z używaniem środków odurzających wśród uczniów. Widoczne i konsekwentne postępowanie nauczycieli w takich sytuacjach oraz sankcje nakładane na uczniów, którzy złamali tę zasadę, są swoistymi sygnałami ostrzegawczymi dla ich kolegów i koleżanek. Ważne jest również, aby o uzgodnionej przez nauczycieli i zapisanej w dokumentach szkolnych procedurze, zostali poinformowani wszyscy pracownicy, rodzice i uczniowie, zanim jeszcze pojawią się problemy. Wiedza o celu interwencji oraz jej przebiegu może być czynnikiem ułatwiającym późniejszą współpracę z uczniem i jego rodzicami. Pokazuje to, że szkoła poważnie traktuje swoje zadania profilaktyczne i jest przygotowana do ich realizacji.

Pytania diagnostyczne

Pytania o zainteresowania

1. Co lubisz robić po szkole?
2. Czy masz jakieś hobby?
3. Czy bierzesz udział w jakichś zajęciach pozalekcyjnych?
4. Czy w ciągu ostatniego roku zrezygnowałeś z jakichś zajęć dodatkowych?

Pytania o kolegów

1. Czy lubisz swoich kolegów z klasy?
2. Czy masz bliskich przyjaciół?
3. Czy są oni twoimi rówieśnikami?
4. Czy w ciągu ostatniego roku zmieniłeś przyjaciół?
5. Czym jest dla Ciebie przyjaźń?
6. Co robisz z przyjaciółmi, żeby się zabawić?
7. Czy urządzaście przyjęcia?
8. Czy chodzicie do dyskoteki?
9. Ilu z Twoich przyjaciół pali papierosy?

10. Ilu z Twoich przyjaciół pije alkohol?
11. Ilu z Twoich przyjaciół bierze narkotyki?

Pytania o rodzinę

1. Czy Twoja rodzina lubi robić coś wspólnie? Co?
2. Z kim w rodzinie masz najlepszy kontakt?
3. Komu z domowników zwierzasz się ze swoich kłopotów?
4. Czy w Twoim domu są zasady dotyczące godzin powrotu do domu?
5. Czy ktoś w Twoim domu nadużywa alkoholu? (to jest pytanie dyskusyjne).

Pytania o szkołę

1. Z których przedmiotów masz najlepsze oceny?
2. Jakie masz oceny w tym roku szkolnym?
3. Czy Twoje oceny zmieniły się w porównaniu do ocen z zeszłego roku?
4. Czy dochodzi do nieporozumień między Tobą a nauczycielami?

Pytania o używanie substancji psychoaktywnych

1. W jakiej sytuacji zapaliłeś pierwszego papierosa (jointa, wypić piwo)?
2. Kiedy ostatnio piłeś alkohol?
3. Ile wtedy wypić?
4. Czy palisz papierosy, (jakie, jak często)?
5. Czy próbowałeś jakiegoś nielegalnego środka psychoaktywnego (ile razy, co)?
6. Czy zdarzyło Ci się kupować narkotyki?
7. Czy miałeś problemy (zdrowotne lub inne) związane z piciem alkoholu lub używaniem innych substancji psychoaktywnych?

Propozycja pytań ułatwiających rozpoznanie nadużywania lub uzależnienia

- Czy sam kupowałeś narkotyki? Ile razy?
- Czy twoi znajomi (przyjaciele) piją mniej alkoholu (biorą mniej narkotyków) niż Ty?
- Czy ktoś z twoich bliskich (rodziny, przyjaciół) mówił ci, że pijesz zbyt dużo alkoholu (za dużo palisz lub masz problem z narkotykami)?
- Czy zdarza ci się nie pójść lub spóźnić się do szkoły z powodu zażycia narkotyków lub wypicia alkoholu?
- Czy pijesz alkohol lub bierzesz narkotyki, żeby pozbyć się nieśmiałości albo poczuć się pewniej?
- Czy pijesz alkohol lub bierzesz narkotyki po to, by uciec przed kłopotami w szkole lub w domu?
- Czy, zdarza się, że przed wyjściem na umówione spotkanie (randkę) czujesz potrzebę wypicia alkoholu lub zażycia narkotyku?
- Czy kiedykolwiek miałeś kłopoty finansowe z powodu picia alkoholu lub narkotyków?
- Czy straciłeś przyjaciół (przyjaciela), od kiedy zacząłeś pić alkohol lub narkotyki?
- Czy kiedyś „urwał ci się film” po wypiciu alkoholu lub zażyciu narkotyku?
- Czy z powodu picia alkoholu lub używania narkotyków trafiłeś kiedyś do szpitala lub miałeś kłopoty z policją?
- Czy zdarzyło się, że wypić więcej alkoholu (wziąć większą dawkę narkotyku) niż zamierzałeś?
- Czy próbowałeś przestać palić papierosy?
- Czy próbowałeś kiedyś przestać pić alkohol używać narkotyków?

Nawet jedna odpowiedź twierdząca, na któreś z powyższych pytań, jest już wyraźnym ostrzeżeniem wskazującym na nadużywanie substancji psychoaktywnych. Kilka odpowiedzi twierdzących oznacza, że mamy do czynienia z poważnym problemem.

Schemat postępowania interwencyjnego

Gdy podejrzewasz lub wiesz, że uczeń używa jakiś środków psychoaktywnych (pali papierosy, pije alkohol lub bierze narkotyki) – rozpocznij interwencję.

Krok 1. Rozmowa interwencyjna z uczniem

1. Wyjaśnienie sytuacji – wyjaśnij powody zaproszenia na rozmowę:

„Zaprosiłam/em Cię na rozmowę, dlatego, że:

-mam powody przypuszczać, że bierzesz narkotyki (pijesz alkohol/palisz papierosy). Jestem tym bardzo zaniepokojona/y. Musimy o tym poważnie porozmawiać.

lub

-wiem, że bierzesz narkotyki (pijesz alkohol/palisz papierosy). Martwię się o ciebie i twoją przyszłość i dlatego chciałabym/chciałbym z Tobą poważnie porozmawiać na ten temat.

2. Zorientowanie się w sytuacji ucznia – na ile to będzie możliwe oceń skalę problemu.

- postaraj się uzyskać od ucznia jak najwięcej informacji o jego sytuacji – zadaj pytania diagnostyczne,
- porównaj zebrane w ten sposób informacje z danymi z obserwacji zachowania się ucznia na lekcjach / w szkole lub informacjami pochodzącymi z innych źródeł.

Udzielenie informacji zdrowotnej

- wyraż swoje zaniepokojenie związane z używaniem narkotyku (piciem alkoholu/paleniem papierosów);
- powiedz o zmianach, jakie dostrzegasz (na podstawie obserwacji i odpowiedzi na pytania diagnostyczne) np., w sytuacji szkolnej ucznia, jej/jego wyglądzie zewnętrznym lub zachowaniu;
- udziel rzeczowej informacji na temat bezpośrednich zagrożeń zdrowia i bezpieczeństwa związanych z używaniem danego środka psychoaktywnego;
- wyraźnie powiedz, że oczekujesz, że uczeń przestanie używać danej substancji psychoaktywnej (alkoholu, papierosów, narkotyków);
- poinformuj w konkretny sposób o dalszych krokach, jakie zamierzasz podjąć (możliwe konsekwencje szkolne);
- poinformuj o tym, że zamierzasz skontaktować się z rodzicami.

Krok 2. Kontakt z rodzicami

Elementy komunikatu skierowanego do rodziców:

- informacja dlaczego zainteresowałaś/eś się ich dzieckiem
- wymiana informacji o stanie dziecka
- informacja o zagrożeniach zdrowia i bezpieczeństwa dziecka, związanych z dalszym używaniem danego środka psychoaktywnego
- ustalenie dalszego postępowania, którego efektem będzie wspólne sformułowanie propozycji kontraktu dla dziecka:
 - celu lub celów, jakie sobie stawiacie (np. ma więcej nie pić),
 - przywilejów, jakie traci dziecko w związku z tym, że piło alkohol, paliło papierosy lub brało narkotyki (np. w domu – nie może spotykać się z kolegami, po lekcjach ma wracać prosto do domu; w szkole – nie bierze udziału w dodatkowych zajęciach np. sportowych i/lub w wycieczkach szkolnych),
 - listy zachowań, które będą podlegały kontroli w domu i w szkole (np. w domu – pory powrotu do domu, czas spędzany z rówieśnikami; w szkole – obecność na lekcjach, spóźnienia),
 - jasnych zasad zachowania, których dziecko ma przestrzegać (np. w domu – nie robi awantur, nie wychodzi bez poinformowania rodziców gdzie i z kim będzie, wraca o ustalonej godzinie; w szkole – nie opuszcza lekcji, wykonuje polecenia nauczycieli),
 - konsekwencji ponoszonych przez dziecko w przypadku złamania ustalonych zasad (np. w domu – ograniczenie możliwości telefonowania do znajomych, dostępu do komputera; w szkole – wykonanie dodatkowej pracy z biologii),
 - przywilejów, jakie odzyska postępując zgodnie z zasadami na czas określony (np. w domu – po dwóch tygodniach odzyskuje możliwość chodzenia po szkole do kolegi; w szkole – po miesiącu może ponownie uczestniczyć w zajęciach sportowych, brać udział w wycieczkach),
 - form współpracy rodziców i szkoły (np. rodzice uprzedzają wychowawcę, kiedy dziecko nie będzie w szkole, wychowawca, jak najszybciej informuje rodziców o nieobecności dziecka na lekcji),
 - czasu, na jaki obowiązują powyższe ustalenia (np. do pierwszej wizyty dziecka u specjalisty) i trybu ich weryfikacji (np. raz w tygodniu rozmawiamy o tym, jak nam idzie),
- przekazanie wskazówek i adresów punktów konsultacyjnych.

Krok 3. Zawarcie kontraktu z uczniem

Schemat kontraktu, który rodzice i przedstawiciel szkoły (zgodnie z tym, co ustalili w kroku 2) mogą zaproponować uczniowi:

1. Zobowiązuję się...(nie pić, nie palić, itp.).

2. Zobowiązuję się przestrzegać następujących zasad zachowania...
3. W związku z tym, że... (piłem/am alkohol, paliłem/am papierosy itp.) na okres.... (np. miesiąca) tracę następujące przywileje...lub Przyjmuje do wiadomości, że zostaną odebrane mi następujące przywileje....
4. Zgadzam się, że jeśli w ciągu... będę przestrzegać powyższych zasad to zyskam następujące przywileje....
5. Zgadzam się..., że za złamanie którejś z zasad poniosę następujące konsekwencje....
6. Zgadzam się, że jeśli nie będę przestrzegać tego kontraktu to poniosę surowsze konsekwencje (wpisać, jakie) niż te, które są zapisane powyżej oraz zobowiązuję się do skorzystania z pomocy terapeutycznej (wpisać, jakiej w zależności oceny powagi problemu oraz realnych możliwości zorganizowania dziecku takich form pomocy).

lub

KONTRAKT POMIĘDZY (*imię i nazwisko ucznia/uczenicy*), RODZICEM I WYCHOWACĄ
SPORZĄDZONY I PODPISANY DNIA...

Kontrakt ma na celu pomoc i wsparcie (*imię uczennicy*) w próbie uwolnienia się z uzależnienia od brania środków odurzających, zmianę postawy do obowiązków szkolnych.

Zobowiązuje się do tego, że w trakcie trwania kontraktu:

- nie opuszczę ani jednego dnia nauki w szkole bez wiedzy rodziców,
- wszelkie problemy dotyczące osiągania wyników w nauce skonsultuję z wychowawcą,
- rodzice będą znali mój rozkład lekcji w szkole – powiadomię ich o wszelkich zmianach dotyczących zajęć w szkole,
- po zajęciach w szkole wracam do domu o ustalonej przez rodziców porze,
- codziennie po powrocie ze szkoły spędzę z rodzicem przy stole minimum 15 minut i w otwartej rozmowie /patrząc w oczy/ przekażę informacje i wrażenia z dnia /trudności i powodzenia/,
- nigdy nie okłamię rodziców w sprawach szkolnych,
- nie będę brała ani szukała okazji do wzięcia jakiegokolwiek środka odurzającego,
- w momentach trudnych zwrócę się do wychowawcy lub pedagoga o wsparcie,
- zobowiązuję się korzystać z gabinetu wychowawcy i pedagoga szkolnego, gdy będę tego potrzebowała.

Zobowiązuję się do przestrzegania ustalonych zasad.

Jestem świadomy/a celowości powstania kontraktu i znane mi są konsekwencje jego niedotrzymania.

Czas obowiązywania kontraktu:...../data/

Podpis ucznia/uczenicy

Podpis rodzica

Podpis wychowawcy

Miejsce i data

lub

POROZUMIENIE MIĘDZY WYCHOWAWCĄ A RODZICEM PODPISANA DNIA
W OBECNOŚCI PEDAGOGA SZKOLNEGO I DYREKTORA SZKOŁY

1. Cel

Umowa ma na celu pomoc i wsparcie (*imię i nazwisko ucznia/ uczennicy*) w próbie uwolnienia się z uzależnienia od brania środków odurzających, podniesienie samooceny, zmianę postawy do obowiązków szkolnych, poprawę komunikacji w relacji rodzice – córka/ syn.

2. Lista zachowań w domu i szkole.

Zarówno wychowawca, jak i rodzice zobowiązują się do przestrzegania tych samych zachowań w stosunku do (*imię ucznia/ uczennicy*):

- konsekwentności w egzekwowaniu zobowiązań,
- stanowczości w stawianiu wymagań,
- traktowania (*imię ucznia/ uczennicy*) w trakcie słuchania, rozmawiania,
- okazywania stałej dyspozycyjności na potrzeby kontaktu /*imię ucznia /uczennicy*/ z nami.

3. Zasady wychowania

Tak rodzic, jak i nauczyciel zobowiązuje się do przestrzegania tych samych zasad wychowania:

- zasady dyskrecji – nie poszerzania kręgu osób w sprawie,
- zasady otwartości do /*imię ucznia/ uczennicy*/ w trakcie słuchania, rozmawiania,
- zasady prawdomówności,
- zasady nie oceniania postępów (*imię ucznia/ uczennicy*) podczas realizowania przez nią kontraktu,
- zasady nie wracania do zdarzeń, które są powodem zawarcia kontraktu, w formie negatywnej krytyki.

4. Konsekwencje i przywileje.

Przywilejem dla ucznia/ uczennicy jest to, że może kontynuować naukę w szkole, ma szansę na poprawę wyników nauki i uzyskanie promocji do następnej klasy.

Rodzic samodzielnie określi przywileje syna/ córki za dotrzymanie kontraktu.

Konsekwencją niedotrzymania kontraktu będzie decyzja dyrektora szkoły podjęta po zakończeniu czasu trwania umowy, czyli ... /*Data*/.

5. Zobowiązaniu obu stron

Rodzic zobowiązuje się do:

- wcześniejszego powiadomienia szkoły o przewidywanej nieobecności syna/ córki w szkole,
- kontaktu telefonicznego w każdy poniedziałek, w godz. 10.40 – 11.00 /*pokój nauczycielski lub gabinet dyrektora szkoły*/,
- osobistego kontaktu z wychowawcą, pedagogiem szkolnym raz w miesiącu.

Wychowawca zobowiązuje się do:

- telefonicznego powiadomienia rodzica w razie nieusprawiedliwionej nieobecności /*imię ucznia/ uczennicy*/ w szkole,
- powiadomienia rodzica o złamaniu kontraktu.

6. Czas obowiązywania umowy.

Umowa pomiędzy wychowawcą a rodzicem trwa od dnia podpisania do... /*data*/.

Podpis rodzica

Podpis wychowawcy

Miejsce, data

Demoralizacja

Przejawy demoralizacji dzieci i młodzieży niepokoją nas wszystkich. Źródła zagrożeń można z grubsza podzielić na te, które istnieją od pewnego czasu i na te, które pojawiły się niedawno. W momencie, gdy mówimy o narastających problemach młodzieży, szczególną uwagę należy zwrócić na **zmniejszenie obszaru społecznej kontroli nad młodym pokoleniem i zmniejszenie poczucia odpowiedzialności za młodzież, pozostawienie jej samej sobie**, co obrazowo można ująć, jako rozsuwanie się dwóch społecznych światów, poszerzenie się luki pokolenia dorosłych i młodzieży.

Wśród czynników prowadzących do tego zjawiska możemy wyróżnić:

- trudności ze znalezieniem własnej formuły życia w okresie niepewności i fundamentalnych zmian. W ostatnich latach przestał istnieć świat stałych obyczajów, wzorców zachowań i wartości. Konsekwencją jest brak oparcia w rodzicach, autorytetach oraz duże poczucie bezsilności i niekompetencji dorosłych.
- nieobecność dorosłych w doświadczeniach i przeżyciach ludzi młodych oraz przyjmowanie przez młodzież dorosłego modelu życia,
- powszechność oraz oswojenie młodzieży z doświadczeniami związanymi z kontaktami ze środkami psychoaktywnymi,
- brak pozytywnych wzorców i ideałów, agresywna presja kultury używek i konsumpcji, wszechobecna reklama zachęcająca do tego by wypić, zapalić.

Czynniki zagrożeń można skategoryzować następująco:

I. Sfera psychospołeczna:

- samotność młodzieży, niski poziom więzi,
- problemy indywidualne związane z okresem dojrzewania, typ osobowości,
- brak partnerskiego stosunku dorosłych do ludzi młodych,
- zagubienie ludzi młodych w okresie intensywnych przemian społeczno – gospodarczych,
- deficyt umiejętności wychowawczych rodziców,
- zerwanie kodu komunikacyjnego dorosłych i młodzieży,
- niska wartość własnej aktywności młodzieży,
- zanik kontaktów i więzi rodzinnych,
- stygmatyzacja dzieci z grup ryzyka,
- kryzys wychowawczy szkoły.

II. Sfera społeczno – ekonomiczna i rynkowa:

- wzrost dostępności alkoholu i substancji psychoaktywnych,
- zubożenie społeczeństwa, powiększanie się środowisk biedy,
- procesy marginalizacji społecznej,

- wzrost ekspansywności rynkowej producentów i handlowców,
- bezrobocie, w tym również bezrobocie wśród młodzieży,
- problemy materialne związane z założeniem własnej rodziny,
- trudności finansowe instytucji wychowawczych.

III. Sfera obyczajowości i kultury:

- przyzwalanie na picie przez dorosłych,
- presja dotycząca osiągania sukcesu,
- wpływ lansowanych w mediach i przez dorosłych wzorców konsumpcji,
- brak wyrazistych wzorców życia,
- niskie bariery ograniczające picie w środowisku szkolnym,
- zanik tradycyjnych modeli norm i wartości,
- „poszatkovanie” obrazu świata (media), opisywanie świata w konwencji klipów, poszatkovanie procesów poznawczych,
- brak alternatywnych wobec picia i zażywania narkotyków, dostępnych form spędzania wolnego czasu,
- uzależniająca kultura zdominowana przez filozofię i promocję konsumpcji,
- reklama alkoholu w mediach,
- sponsoring imprez masowych przez browary połączony ze sprzedażą tego napoju,
- podupadanie pozaszkolnych środowisk i instytucji społecznych,
- panujący coraz powszechniej model kultury doraźnej przyjemności,
- naiwne koncepcje wolności,
- zanik ośrodków kulturowych i skupienia.

IV. Sfera organizacyjno – prawna:

- nieprzestrzeganie prawa,
- niska skuteczność ograniczania dostępności wyrobów tytoniowych, alkoholowych i środków psychoaktywnych,
- bezradność instytucji chroniących ład społeczny.

W działaniach podejmowanych przez rodziców, wychowawców, nauczycieli olbrzymią rolę gra przekazywanie dzieciom reguł postępowania i wyznaczanie granic dla ich zachowań. Brak granic, reguł, brak dyscypliny i duża tolerancja wobec nieprawidłowych działań dziecka

przyczyniają się do jego zachowań problemowych. Podobnie reagują one na zbyt rygorystyczny dyktando i zbyt ciasne granice. Jednoznacznie możemy stwierdzić, że wyznaczanie dzieciom i młodzieży określonych wiekiem rozwojowym granic i reguł postępowania, jest niezbędne dla zachowania ich poczucia bezpieczeństwa. Są one również, z zachowaniem powyższych reguł, niezbędnym elementem prawidłowej socjalizacji młodego pokolenia. Rodzice, wychowawcy wyznaczając dzieciom terytorium, w którym mogą one się poruszać, pozwalają im na zbudowanie własnych wewnętrznych granic.

System granic pozwala nam określić, kim jesteśmy. Naruszając granice, obowiązujące zasady, wykazujemy brak poszanowania dla drugiej osoby.

Osoby pozbawione granic są nieświadome ich istnienia, toteż często pozwalają się wykorzystywać innym, manipulować stając się ofiarą lub przekraczają je stając się agresorem.

Dziecko pozbawione granic nie jest zabezpieczone przed nadużyciami ze strony innych, ale także nie liczy się z innymi ludźmi, narażając się na odrzucenie. Jego zachowanie określa się wtedy, jako bezmyślne, nietaktowne, chamskie lub agresywne. Dzieci dorastają w świecie stworzonym przez ludzi dorosłych i szybko uczą się obowiązujących w nim reguł.

**„Trzeba kochać osobę dziecka, ale nie trzeba akceptować wszystkich jego zachowań.
Karność wdraża się dziecku miłością a nie karami.”**

(Campbell)

Sygnaty ostrzegawcze, czyli oznaki używania środków odurzających, jakie można zaobserwować u dziecka.

Każdy nastolatek próbuje ukryć przed dorosłymi to, że sięga po środki odurzające. Jednak, nawet u tych, którzy zachowują dużą ostrożność, można zaobserwować pewne oznaki ich używania. Oczywiście w I fazie jest ich znacznie mniej niż w II fazie, natomiast w fazie III można już mówić nie tylko o sygnałach ostrzegawczych, ale symptomach choroby.

Pamiętaj:

1. Im wcześniej zauważysz zagrożenie i zaczniesz działać, tym skuteczniejsza będzie Twoja pomoc.
2. Każdy sygnał, jaki dostrzeżesz może być wierzchołkiem „góry lodowej” – tylko specjalista jest w stanie postawić trafną diagnozę skali problemu.
3. Różne niepokojące zachowania mogą nie mieć związku z używaniem środków odurzających, a być efektem innych problemów, takich jak kłopoty szkolne lub rodzinne, zranione uczucia, niepowodzenia miłosne i wiele innych, których także nie można bagatelizować.

FAZA I – Pierwsze próby

- Możesz zauważyć u dziecka jakąś zmianę, która sprawi, że pomyślisz „Coś z nim (z nią) jest nie tak, chyba będzie chory (chora) „ lub „On (lub ona) nigdy się tak nie zachowywał (zachowywała)”.
- Dziecko może bagatelizować zagrożenia związane z używaniem środków odurzających lub stawiać w obronie tych, którzy je biorą.
- Poza tym zauważysz niewiele, chyba, że przyłapiesz dziecko „na gorącym uczynku”, czyli:
 - ✓ poczujesz zapach papierosów, chemikaliów, marihuany,
 - ✓ zaobserwujesz oznaki upicia alkoholem,
 - ✓ dostrzeżesz ślady chemikaliów lub tytoniu na ubraniu czy skórze,
 - ✓ staniesz przed koniecznością udzielenia dziecku pomocy w związku z wypadkiem lub urazem odniesionym w stanie odurzenia.

FAZA II – Dążenie do „przyjemności” lub unikanie „przykrości”

U nastolatków, którym środki odurzające pomagają unikać „przykrości” (np. zmniejszają stres związany z nauką) trudno jest zaobserwować oznaki używania. Ci młodzi ludzie przeważnie dość dobrze się uczą, nie buntują, nie sprawiają kłopotów wychowawczych. Natomiast u nastolatków, którzy biorą środki psychoaktywne ze względu na związane z tym „przyjemności” (powodzenie w towarzystwie, pożądany stan umysłu) sygnały ostrzegawcze mogą być bardziej nasilone. Do wyżej opisanych sygnałów charakterystycznych dla I fazy, mogą dołączyć kolejne, które łatwiej jest uchwycić i określić. Mogą to być:

- utrata zainteresowań, aspiracji, inicjatywy. W szkole może się to przejawiać pogorszeniem ocen, nieodrabianiem lekcji, spóźnieniami, wagarowaniem, konfliktami z nauczycielami, a poza szkołą – rezygnacją z dotychczasowego hobby, niechęcią do zajęć pozalekcyjnych czy praktyk religijnych.
- izolowanie się od reszty domowników (np. zamykanie się w pokoju), coraz częstsze nieobecności w domu, spóźnianie się, wychodzenie bez podania po co, dokąd i z kim, unikanie rozmów z rodzicami, pokrętne tłumaczenia i kłamstwa,
- zmiana przyjaciół – dotychczasowych kolegów zastępują nowi, często starsi, których dziecko nie przedstawia rodzicom,
- bunt, który może przejawiać się nieposłuszeństwem, nieprzestrzeganiem ustalonych zasad, używaniem brzydkich wyrazów, napadami złości, gwałtownością, coraz częstszymi konfliktami z rodziną, zainteresowaniem sektami lub subkulturą młodzieżową. Ważnym sygnałem może też być obiecywanie poprawy i niedotrzymywanie przyrzeczeń.

U wszystkich nastolatków w II fazie używania wyraźnymi wskazówkami istnienia problemu mogą być:

- zmiany w zachowaniu takie jak rozregulowanie rytmu dnia i nocy, okresy wzmożonegożywienia przeplatane zmęczeniem i ospałością (możliwe przysypianie na lekcjach), nadmierny apetyt lub brak apetytu, nowy styl ubierania się i fryzury, posługiwanie się slangiem, częste wietrzenie pokoju, używanie kadzidełek i odświeżaczy powietrza
- oznaki fizyczne np. zaczerwienione, łzawiące oczy, nienaturalnie rozszerzone lub zwężone źrenice, pogorszenie stanu skóry (krosty, zaczerwienienie)
- narkotyki lub przybory do ich używania, które mogą się znajdować wśród rzeczy lub w pokoju dziecka. Mogą to być np. kawałki opalonej folii aluminiowej; pudełeczko zawierające kawałki rurki, szkiełka lub lusterka, małe foliowe torebeczki z jakimś proszkiem, tabletkami lub suszem.

Faza III – Uzależnienie

Oznaki używania narkotyków są widoczne i trudne do ukrycia. Poza wymienionymi wyżej występują:

- nastrój przygnębienia wynikający ze świadomości uwikłania w branie narkotyków i bycia w pułapce: poczucie winy, bezradności, pokrzywdzenia, lęki, brak zaufania do ludzi (może mieć obsesyjny, paranoiczny charakter), możliwe myśli samobójcze.
- łamanie prawa: wynoszenie rzeczy z domu, kradzieże, bójki, wandalizm itp. Możliwy jest też handel narkotykami w celu zdobycia pieniędzy na własną „działkę”, w związku z czym dziecko może sprawiać wrażenie bardzo popularnego – zwykle być otoczonym przez nabywców lub przynosić do domu rzeczy, które inni chcą wymienić na narkotyki. Zdobywaniu pieniędzy może też sprzyjać prostytutka.

- pogorszenie stanu zdrowia: częste przeziębienia, katar, kaszel, bóle (głowy, gardła, mięśni), krwawienie z nosa, spadek masy ciała, zawroty głowy, przypadki utraty przytomności, samookaleczenia, zaburzenia pamięci oraz toku myślenia.
- zmiany wyglądu: brak zainteresowania własnym wyglądem i higieną, skóra zimna, potliwa, opuchnięta, swędząca, zażółcona lub zaczerwieniona, widoczne ślady po ukluczeniach, oczy rozbiegane, zaczerwienione, podpuchnięte, „szklane”. W dalszym etapie rozwoju uzależnienia dominuje specyficzny „głód” narkotyku. Organizm jest wyniszczony, a depresja trudna do zwalczenia nawet po zażyciu środka odurzającego. Często są przedawkowania.

Przemoc

Dzieci nie zawsze mówią o tym, że były krzywdzone. Czasami sprawca grozi im bądź zmusza do milczenia. Mogą obawiać się, że przemoc się nasili albo będzie częstsza, jeśli komuś o tym powiedzą. Niekiedy obwiniają siebie i wierzą, że zasługują na takie traktowanie. Dzieci wychowywane w domach pełnych przemocy mogą uważać ją za rzecz normalną.

Niektóre sygnały mogą wskazywać na **każdy rodzaj przemocy**:

- zmiana w zachowaniu dziecka w grupie rówieśniczej
- dziecko wygląda na czujne i ostrożne albo łatwo je spłoszyć
- dziecko ociąga się przy wychodzeniu ze szkoły lub z domu kolegi, sprawia wrażenie, jakby niechętnie wracało do domu.

Dziecko poddawane **przemocy fizycznej** może:

- mieć siniaki niewiadomego pochodzenia, oparzenia, sińce pod oczami czy inne obrażenia. Jeśli dziecko podaje wyjaśnienia, brzmią one wiarygodnie albo za każdym razem są inne
- unikać kontaktów społecznych albo wydawać się wycofane
- zachowywać się agresywnie: bić się z innymi dziećmi, niszczyć albo wyrzucać rzeczy
- wyglądać na zaspane albo przemęczone, mówić o kłopotach ze snem bądź nocnych koszmarach
- wyglądać na przestraszone w obecności rodziców lub innych dorosłych
- wyglądać na przygnębione lub smutne, często płakać
- często kłamać
- kraść
- zachowywać się w taki sposób, z jakiego już wyrosło, na przykład ssać kciuk albo kiwać się.

Starsze dziecko lub nastolatek może demonstrować dodatkowo inne zachowania będące sygnałami przemocy fizycznej:

- nadużywanie substancji psychoaktywnych
- ryzykowne zachowania seksualne
- próby samobójcze
- zaburzenia jedzenia

- inne zachowania o wysokim stopniu ryzyka (jazda z dużą szybkością, sporty ekstremalne).

Dziecko, **wykorzystywane seksualnie**, może:

- bać się określonej osoby albo określonych miejsc
- reagować w sposób niezwykle lub nieoczekiwany na pytanie, czy było przez kogoś dotykane
- okazywać nieuzasadniony lęk przed badaniami lekarskimi
- rysować obrazki, które przedstawiają akty seksualne lub wydają się nadmiernie skoncentrowane na tych częściach ciała, które mogą uczestniczyć w aktywności seksualnej (genitalia, piersi, usta, odbyt)
- wyglądać na niezwykle zajęte albo nadmiernie skoncentrowane na genitaliach oraz seksualnych czynnościach i słowach
- uciekać
- moczyć się lub zanieczyszczać pościel (jeżeli dziecko przedtem tego nie robiło).

Dziecko, które jest ofiarą **przemocy emocjonalnej**, może;

- mieć trudności z zaprzyjaźnianiem się
- unikać robienia różnych rzeczy wspólnie z innymi dziećmi
- wyglądać na bardzo przestraszone lub przygnębione
- ciągle się czegoś domagać albo być bardzo posłuszne
- zachowywać się jak osoba dorosła, na przykład matkować innym dzieciom
- zachowywać się, jakby było młodsze niż jest, na przykład ssać kciuk, kiwać się, uderzać głową o ścianę
- moczyć się lub zanieczyszczać pościel
- wykazywać opóźnienia w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym
- dokonywać prób samobójczych.

Sygnaly wskazujące, że dziecko jest **zaniedbywane**:

- nie leczone dolegliwości lub brak opieki dentystycznej
- spadek wagi albo nieadekwatne przybieranie na wadze
- brak nadzoru osób dorosłych
- częste nieobecności w szkole
- sytuacje, gdy dziecko potrzebuje okularów, ale ich nie ma
- sytuacje, gdy jest brudne i nieuczesane
- używanie alkoholu lub innych środków psychoaktywnych.

Występowanie każdego z tych sygnałów w żadnym razie nie jest dowodem, że dziecko jest ofiarą przemocy. Kiedy jednak się one powtarzają lub współwystępują, może to oznaczać, że już czas bliżej przyjrzeć się sytuacji i rozważyć ewentualność występowania przemocy wobec dziecka.

Przemoc wobec dziecka ma długotrwałe **konsekwencje**, często na całą resztę życia.

W porównaniu z dziećmi, które nie doznały przemocy, te pokrzywdzone z większym prawdopodobieństwem mogą:

- stać się ofiarami przemocy w przyszłości
- stać się sprawcami przemocy
- uwikłać się w przyszłości w przestępczość kryminalną z udziałem przemocy.

INTERNET

Doświadczenia krajów wysoko rozwiniętych oraz nasza własna wiedza wynikająca z analizy zagrożeń prawidłowego rozwoju młodego pokolenia wykazują, że negatywny wpływ gier komputerowych, filmów epatujących przemocą, Internetu i prasy młodzieżowej kreującej negatywne wzorce zachowań przynoszą określone i coraz większe szkody społeczne.

Dzieci i młodzież są podatne na uzależnienia, ponieważ ich zdolności kontrolowania własnych zachowań jest jeszcze słaba. Negatywne następstwa nadużywania Internetu, gier komputerowych pojawiają się u młodzieży szybciej i są bardziej destrukcyjne, bowiem organizm znajduje się w fazie intensywnego wzrostu, a osobowość nie jest do końca uformowana.

Komputer jest u nas wciąż młodym medium, dlatego zarówno rodzice, jak i nauczyciele, pedagodzy szkolni mają niedostateczną świadomość zagrożeń płynących z jego używania.

Warto zastanowić się nad działaniami ograniczającymi straty wynikające z jego używania na przykładzie Internetu.

Internet jest jednym z wielu doświadczeń współczesnego świata dotyczących nasze dzieci. Od sposobu jego wykorzystania zależy czy będzie to doświadczenie pozytywne, czy negatywne. Jak wynika z badań, młodzi ludzie szokująco często nie przestrzegają zasad bezpieczeństwa korzystania z Internetu: podają nieznanym adresy domowe, a nawet przesyłają zdjęcia. 18% badanych dzieci w ciągu ostatniego roku podało obcemu swój adres e-mail, 64% numer telefonu, 42% miejsce zamieszkania, a 44% przestało obcemu swoje zdjęcie.

Poniżej przedstawiamy zasady mogące ustrzec dzieci przed niebezpieczeństwem nieodpowiednich kontaktów.

DLA DZIECI

1. Pamiętam, że ludzie w Internecie mogą podawać się za kogoś innego, niż są naprawdę.
2. Bez zgody rodziców nigdy nie podaję swojego adresu, numeru telefonu, nazwy i miejsca swojej szkoły, miejsca pracy i numeru do rodziców.
3. Nigdy bez zgody rodziców nie umawiam się na spotkanie z kimś, kogo poznałem w Internecie. Jeśli rodzice zgodzą się na spotkanie, upewniam się, że odbędzie się w miejscu publicznym i nie idę tam sam.

4. Nigdy bez zgody rodziców nie wysyłam żadnych zdjęć ani innych prywatnych materiałów osobie, którą poznałem w sieci.
5. Nigdy nie przyjmuję e-maili, załączników itp. od osób, których nie znam i którym nie ufam.
6. Nigdy nie odpowiadam na wiadomości, które są dwuznaczne, obsceniczne, agresywne, przerażające albo wywołujące u mnie zmieszanie. Robię kopię takiej wiadomości i przekazuję rodzicom. Oni wyślą to do odpowiednich instytucji.
7. Mówię swoim rodzicom o wszystkim, co sprawiło, że poczułem się zakłopotany, kiedy używałem Internetu.
8. Przestrzegam reguł, jakie ustalili moi rodzice dotyczących korzystania z Internetu.
9. W Internecie znajdują się strony przeznaczone tylko dla dorosłych. Jeżeli znajdę taką stronę, opuszczam ją i idę na jedną z przeznaczonych dla mnie stron.

DLA RODZICÓW

1. Moje dziecko czasami zna Internet lepiej niż ja, ale jest ode mnie bardziej naiwne i bezbronne. Ktoś przez Internet może wykorzystać jego łatwowierność. To ja muszę go chronić.
2. Będę przy dziecku. Ustawimy komputer w ogólnodostępnym pokoju – nie pozwoliłbym przecież, aby dziecko zostało w swoim pokoju samo z obcym.
3. Poproszę dziecko, żeby pokazało mi, jak działa jego ulubiony czat, czy gra komputerowa.
4. Korzystam z programów do filtrowania niepożądanych treści z sieci, ale mam świadomość, że żaden filtr nie zastąpi mojej czujności.
5. Porozmawiam z innymi rodzicami o tym, jak moje i ich dzieci korzystają z Internetu.
6. Obiecuję pomoc i wyrozumiałość na wypadek, gdy dziecko zgłosi się do mnie z jakimś problemem dotyczącym Internetu.
7. Ustalimy, że dziecko korzysta z Internetu tylko wtedy, kiedy jestem w domu. Określimy też, jak długo może korzystać z sieci. Skoro dziecko nie może samo siedzieć w parku o drugiej w nocy, to nie powinno też o tej porze samo surfować po sieci.

Warto z dzieckiem spisać umowę dotyczącą korzystania z Internetu. To podkreśli ważną dla niego wiadomość, że rodzic docenia wagę Internetu, ale też zwróci uwagę na zagrożenia. Internet Safety Group of New Zealand proponuje następujący tekst:

POROZUMIENIE O INTERNECIE

1. Wiem, że bez Twojej zgody nigdy nie mogę podawać żadnych informacji o sobie czy swojej rodzinie, czyli swojego nazwiska, adresu, numeru telefonu i kart kredytowych, nazwy i miejsca szkoły, miejsca, gdzie pracują członkowie mojej rodziny. Wiem też, że bez Twojej zgody nie mogę wysyłać nikomu moich zdjęć.

2. Wiem, że to nierozsądne kontaktować się z kimś przez Internet, jeżeli Ty o tym nie wiesz.
3. Bez Twojej zgody nie spotkam się z nikim, kogo poznałem przez Internet.
4. Obiecuję powiedzieć Ci o wszystkim, co mnie w Internecie niepokoi albo powoduje, że czuję się zakłopotany.
5. Wiem, że nie mogę korzystać z żadnych chatów ani stron www bez Twojej zgody.
6. Będę korzystał z Internetu tylko w czasie, jaki ustaliłem z Tobą i szkołą. To będą nasze rodzinne zasady, których będę przestrzegał.

Data i podpis młodego człowieka

5. Chcę żebyś korzystał z Internetu.
6. Jako Twój rodzic (opiekun) jestem zainteresowany tym, jak używasz Internetu i chcę być pewien, że jesteś bezpieczny.
7. Zawsze możesz przyjść do mnie, jeżeli coś w Internecie sprawiło, że czujesz się źle.
8. Zasady się zmieniają. Powiedz mi, jeżeli zechcesz je zmienić.

Data i podpis rodzica /opiekuna/

Kary

Problem kary za czyn, zagrożenie karami, system tworzony w szkole uwzględniający dyscyplinę wewnątrzszkolną jest trudną sprawą dla wielu szkół.

Kara sama w sobie nie rozwiązuje żadnego problemu, o wiele istotniejsze wydaje się myślenie o adekwatności czynu i kary oraz wpisanie ich do systemu oddziaływań dyscyplinujących, profilaktycznych i wychowawczych szkoły oraz wiedzy, czemu mają one służyć. Kara, w tym systemie, wspiera oddziaływania wychowawcze szkoły, jest integralnie związana z odpowiedzialnością uczniów za siebie, swoje czyny.

Monitorowanie problemów powinno się wiązać z:

- zwracaniem uwagi na każde zakłócenie porządku w szkole, niebagatelizowanie spraw drobnych;

- umiejętność dostrzegania problemów, prawidłowej ich oceny, poziomu zagrożenia z nich wynikających, dochodzenie do istoty sprawy,
- zbieranie wiedzy o zagrożeniach, monitorowanie miejsc i sytuacji sprzyjających zagrożeniom,
- sporządzanie notatek z każdego incydentu.

Brak reakcji nauczyciela na nieprawidłowe zachowanie uczniów (nawet te drobne) przeradza się w poczucie bezkarności, nasila konfrontację, chęć sprawdzenie do jakiego momentu mogą się oni posunąć.

Reguły budowania i stosowania szkolnego systemu dyscyplinującego

- ustalenie rejestru stosowanych kar oraz wpisanie ich do statutu szkoły,
- określenie konsekwencji czynu zabronionego, jeśli czyn niesie ze sobą jakieś konsekwencje,
- wykluczenie indywidualnych interpretacji prawa wewnątrzszkolnego
- karanie za popełnienie czynów, a nie karanie ucznia,
- kara nie powinna poniżać ucznia,
- stosowanie kar zaraz po popełnieniu czynu, a nie odkładanie na później,
- zawiadomienie rodziców o popełnionym przez dziecko czynie, określenie i uzasadnienie kary.

„Dziecko nie jest mniejszą kopią osoby dorosłej”, myśli i funkcjonuje inaczej niż dorosły, inne rzeczy są dla niego ważne, ciekawe lub trudne. To, co jest ważne, istotne dla ucznia nie zawsze jest takie dla rodzica, nauczyciela. Każde dziecko ma prawo od czasu do czasu zachować się źle. Dzięki temu uczy się, że po złamaniu jakiejś zasady czy normy spotyka go kara oraz, że poniesienie konsekwencji wcale nie oznacza, że nie jest już lubiane czy kochane. Istotne jest, by kara zawierała się w ważnej dla dziecka, a nie dla dorosłego, sferze funkcjonowania, inaczej staje się zemstą, a nie wychowaniem.

Jeżeli karzemy, kiedy czujemy się źli, bezsilni, kiedy chcemy się odegrać, czy odplacić za swój wstyd, strach, czy też po to, by udowodnić, kto tu rządzi, to jest jedynie zemsta, ucząca tego, że silniejszy i większy ma rację.

Wiele skutecznych dla młodych ludzi konsekwencji mieści się w trzech grupach:

- pozbawienie nagrody, przyjemności, przywileju,
- odesłanie w nudne miejsce,
- zabranie uwagi znaczącej osoby dorosłej.

Tego rodzaju konsekwencje są uważane przez większość młodzieży za sprawiedliwe, nie rodzą one chęci odwetu, strachu, czyli uczuć, których nie chcemy wzbudzać. Są to jednak konsekwencje pracochłonne i wymagające od dorosłych poświęcania czasu, muszą być zapowiedziane z góry i doprowadzone do końca. Kolejnym problemem jest czy karzemy dziecko czy jego rodziców. Czasami nasze działania, bowiem, zupełnie omijają dziecko i trafiają w dorosłych. Dzieje się tak wtedy, gdy dotyczą one sfer ważnych dla dorosłych, a nie dla dziecka.

Bibliografia

1. A. Borucka, K. Kocoń – Interwencja w szkole, Warszawa 2003 Remedium lipiec – sierpień 2003
2. U. Prajsner – opr. – Perspektywy Polskiej Profilaktyki Problemowej, Warszawa 2000
3. J. Szymańska – Programy Profilaktyczne Warszawa 2000 CMP-P
4. B. Kamińska – Buśko – Zapobieganie uzależnieniom uczniów Warszawa 1997 CMP-P
5. K. Wojcieszek – Wygrać życie, Kraków 2002 Rubikon
6. Z. Gaś – Od wychowania do profilaktyki, Warszawa 2002 Remedium 2001
7. U. Prajsner – opr. – Dylematy i wyzwania profilaktyki problemowej Kazimierz 2001 PARPA
8. J. Polanowski – Przemoc rówieśnicza – aspekt prawny, 2003/3 Niebieska Linia